

Munition in die Wohnung gebracht worden sei, mit welcher er sich dann selbst entleibt habe.»

So ruhen denn in der Gruft der Grafenfamilie Szechenyi und auf dem Friedhofe zu Döbling zwei Männer, deren Namen nicht leicht vergessen sein werden, war auch ihr Streben und Wirken ein verschiedenes. Der Zufall hatte Beide aneinander geführt, Beide standen durch viele Jahre in einem engeren, freundschaftlichen Verhältnisse und Beide sollten sich den Tod schulden.

Közli: VIZSOTA GYULA.

SZEMERE MIKLÓS IRODALMI HAGYATÉKÁBÓL.

(Harmadik közlemény.)

15. Szemere Miklós — Tóth Endrének.

Kedves Endrém!

Kelet nélkül.¹

Hozzon a Jehova hozzám! de ám ő, Szent Kristófként, nem vesz vállaira, hanem ülj föl szépen szekeredre, s vándorolj tót pátriámba ahoz illendő tisztelettel és alázatossággal.

Kicsiben múlt, hogy meg nem jártam leveleddel: késő estve kapván, hamarjában azt olvastam ki belőle, hogy te másnap kilenczkor indulsz, pitymallatkor tehát indulni akartam, hogy pár órát veled tölthessek Pali barátunknál, — szerencsére még egyszer soraidba pillantok, s ekkor látom, hogy még azon nap esti kilenczkor indulsz.

Tüstént válaszolni akartam, s íme illy későn teszem. Egy fadorombot sem ér lelkem Édes Endrém, — nem bírok rüstségével. Testi vagy lelki baj ez, vagy talán mindkettő? elég az ahoz, semmire sem vagyok alkalmas, az egy olvasást kivéve. Mennyire bánt, hogy máig sem szedtem össze 's adtam ki verseimet, nem képzelheted! Mindig röst voltam, de a' minő állapotban most vagyok, az az több mint két év óta, az a' megfoghatlanságig, egész a' kínig megy.

Levéltre válaszolni? jaj annak, ki én hozzám ír! legalább is tizenöt válasszal vagyok adós Fáy Andrásnak, mult évben 8 hó múlva válaszoltam. S még ahoz, mennyire szenvedek ez alatt!

Vénülök! — lelkemről szólok, mert testem már bizony ama korba jutott, mellyről a szt. írás szavaival elmondhatom: «nem szeretem ezeket!» —

S mind ez annál bosszantóbb előttem, mert társalgásban, kivált ha soká látott barátimmal jövök össze, pár napra s többre is, még elég vig tudok lenni, s elszámítva azt, hogy én is kezdek már itt-ott öszülni, arcom se változott, mióta nem láttál, — s akár a háztető hosszát átugorjam.

Mult távaszon Szobránczon együtt sógoroddal, Jármayval (hát vissza bírok emlékezni keresztnevére? csak arra emlékszem, hogy szokatlan. Ládd!

¹ Ez a levél megelőzi valamivel a következőt; valószínűleg 1862. tavaszán kelt.

illy szépen vagyok már emlékező tehetséggel is!) — Soha sem csalt még meg úgy arcz, mint nejéé Jucikád testvéréé, — legalább is tizenkét évvel vélttem fiatalabbnak.

Szomszédomban: Izsépen sok jó dallos barátom van, valamennyien *patakisták* egykoron. Harmadéve egy igen szép dalt daloltak, kérdem, ki a szerzője? nem tudják-e? «Úgy hallák, hogy Kralovánszky Nyiregyházáról!» Mi a' manó! hisz ez az ember úgy, ha ez egyet írta is — *költő!* Mind a tárgy, mint dallama gyönyörű. — Erdélyihez vetődöm több idő múlva, dalolom előtte mint Kralovánszkyját. Micsoda, szól ő, hisz ez Tóth Endrétől van. Érdemlen-e aztán, hogy megküldted nekem első két kis kötetet? E dal: «Fekete szem éjszakája.» —

Bár elküldted volna verseid újabb kötetét, melyből nekem Hosszúfalvy Feriné! olvastál fel néhányat — Erdélyinek. Említém előtte, s mielőtt bírálattát bevégezte volna. Ha azt ösmeri, még méltánylóbb leendett bírálata.

Múlt őszön készültem, de bíz az elmaradt szépen — hozzád, hogy veled aztán «calabriai fővegesedhez» ránduljak. Most már tán te sem jöhetnél, ő sincs többé honn. Sajnálatos, hogy Összvezándorottatok. Hiszen van bíz ő benne igen sok nem szeretni való, s zempléni barátainak nagyobb része elfordult tőle, de az is való ellenben, hogy szelleme akaratlanul is varázkörébe ragadja az embert, ezer és ezer különösége, s szeszélyei daczára is. Rátok kettőtökre nézve pedig annyival kellemetlenebb e szakadás, mert Miskolcz gyakran öszvehoz Benneteket.

Miért nem jöttél el a' pataki ünnepélyre? sok jó cimborádra akadtál volna ottan. Szinte hemzsegett a poéta: Erdélyi Jańkó Appolóban barátunkon kívül: a faggyas Tompa Miska (örömmel hallva, hogy javul a szeme), Mentovits, Gyulai (e' batrachos t. i. itész és költő) sat. Én a' lakomán rosszul lettem, valamint — igazán különös! — a Kazinczy lakomán is, s mindét izben hosszasan betegeskedtem.

Ritkulnak a' magyar poéták! oldalba rugtátok a' múzsákat s Themis istennőhöz szegődtetek. Apolló ha rátok akar találni, szent berkétől egész a' megyetermekig kéntelen utazni. Miskolczon is keresi két szökevényét: tégedet és Lévayt. Nem félték a' nyilaitól? — daloljatok továbbra is hé! ne röstüljete el úgy, mint vén poéta barátotok Miklós! De hiszen nincs is szükség intésemre, — sok jó versedet olvastam ez évben is. —

Úgy bizony! tudod-e, hogy nagy bünt követtél el ellenem?! Két *vasínget* találni s egyiket sem ajándékozni a' te régiségbuvár barátodnak! Szörnyűek valának az én antiquariusi kínaim e' miatt.

Örülök, hogy kis Margitod szépen fejlődik, — de nem csak neked van Margitod, hanem nekem is. — Német sógorom (Szepességben lakik, tehát német sógornak szoktam nevezni) Spóner Tivadar leánya van egy idő óta nállam.

Tinikédet igen igen tiszteld töllem. Nagy az ő vétke, t. i. hogy olly magas, s én olly alacsony vagyok, de azért legyen meggyőződve róllam, hogy szeretem; bár elhoznád magaddal férjuram, ha ugyan meglartod baráti ígéretedet; — de tartsd meg, másként félj haragomtól. Margitodat is elhozhatsz; — igazán Endrém! rakd szekerre egész családodat; az én Annám,

bár száraz, — mozdíthatlan — ha csak te nem hozod ide Tinikét, máskép soha össze nem jönnének.

De fogytán pápirom! Igaz s szíves barátságom veled kedves Endrém!

Szerető barátod
Szemere.

U. i. Jól vagy e most Hosszúfalvyakkal? (egy falúbeliek, egy év alatt tízszer és megfordítva). Én igen üdvözlöm őket. Erzsinek mondd: hogy ép úgy *koppantok*, mint koppantottam (csodálta egyszer Miskolezón jó kezemet). — Ferdinek, hogy még *minden fogam* megvan.

16. Szemere Miklós — Tóth Endrének.

Kedves Endrém!

27. Nov. (Szereda). Év nélkül.¹

Enyhült-e már gondod valamennyire? Szinte félek, hogy még több bajról ne értesíts. Erdélyi Jancsit sok bú érte nem rég. Maga tüdőgyulladásban volt szüretkor, nagyobbik igen jeles fiacskája elholt, s ugyanazon egy időben kisebbik fia is életveszély közt volt, de már ő is, fia is jobban vannak.

Miska s Lévai csakugyan köztünk voltak; Miska a' szüret végéig, Józsi csak három napig. Szász Károly nem jöhetett oly messziről, — szíves, kedélyes levelét küldte csak maga helyett. — Elég vígan voltunk, — sokan jöttünk össze, hol borházamban, hol barátaim borházánál, — szőlőt ettünk, vitatkoztunk, Miska — aprehendált is egyszer.

Arany újra rútol viselte magát erányomban — védelmében. Egyik mondatomat *hamisan* idézi, a' másikat, mit kihagytam, s miről csak ő s én tudtunk, *közzé teszi*. Ez aztán valóságos perfidia. Miska, Lévai s valamennyi szüreti barátom ellene volt szándékomnak, hogy válaszoljak; de czáfomnak nem lehet elmaradnia, mert a' ránk fogott ténynek elhallgatása, annyi mint annak bevallása. Én tehát válaszoltam, de mindaddig sem jelent meg. Megbizottamat fölkertem, hogy kezdve a Pesti Naplón kísértse meg adását más lapoknál is. Ugy'e szép barátai a nyilvánosságnak ezen urak! Megtámadtatól, de nem igazolható magadat. Ez aztán a' gyönyörű.

Bár nem reméltem, nem merem remélni, hogy eljöhetsz, meghívlak mégis mindenesetre nevemnapjára Endrécském, hátha már széttépte a' jobb sors bilincseidet. Estéje 5-én (Dec. 5-én) van, de ha jöhetnél, jöjj kérlek pár nappal előbb, hogy magunkban is lehessünk, mert 5-én sokadmagammal leszek kétségkívül, — bár úgy hiszem, kevesebb vendégem lesz, mint máskor volt, mert egyik lányomat a' hideg leli. Pár nappal utóbb pedig, az az 8-án Lasztomérba kell mennem egyik rokon húgom lakodalmára. Testvérébátyám Erzsí nevé lányát viszi szinte Szemere (Laczi), — a Pista testvére-öccse. Nem oly közel rokonok, hogy össze ne kelhessenek.

Lévai azt írta: nem lehet jönnie, — s eljött, tégedet biztosan várlak, s nem jöhetnél! — így játszik a sors velünk. Te a' nős élet tragicumát élted, én pedig a' comico-tragicumát, — mi hidd el százszorta süjtőbb, Leányaim,

¹ Szemere összezördülése Arannyal 1862-ben történt: ez a levél kellé- nek éve. Szerk.

(már a 3-ik is felnőtt úgyszólván) még nincsenek férjnél, — azonban olykor tódulnak házamra a széptevők (nem nekem teszik a' szépet, én már csak a' halálhoz megyek férjhez), s nekem — ki már az okos embert is megúntam olykor, — hallgatnom kell gyötrelmesen a' sok nem okos, sőt üres beszédekét. A lyányt is férjhez adni, okos szót is hallgatni, — ez derék dolog, — nem hallani okos szót, de legalább férjhez adni lyányinkat, az is tűrhető!, de férjhez sem adni, bolond beszédekkel is gyötretni, — ez aztán impertinentia sors uramtól! Szemére is hánytam. Endrécském! most isten veled! Tinidet igen igen üdvözeld tőlem, te pedig, ha szinte sok bú ér is, örülj, hogy még távol van tőled azon spártai fekete leves, melyből napoként kénytelen tetemes adagot nyelni a te vén poéta barátod. Amen.

Hived

Szemere M.

U. i. Bizony, bizony nagy hálával tartoznám a' sorsnak ha eljöhethnél. Ki is beszélnök, panaszkodnök magunkat, — néhány jó embert is megismernél s — fognád látni — —¹ alig pár kivétellel — házamat látogató felesebb — —² juvenust is. Azonban nem malitia e tőlem, hogy én török pálcát a' fiatalok felett, ki 38 éves koromig úgyszólván könyvet sem vettem kezembe, s csupán az erdők egyszerű nyers fia voltam? — «Ne ítéljétek, hogy meg ne ítélhessetek!»

Most jut eszembe, hogy szombaton *András* estéje lesz. Éltesse a' Jehova s egyszersmind Apolló is Endrécském, s szabadítson meg minden gondtól, bujtól!

17. Szemere Miklós levele Vékey Valérhoz.

Édes Valérem!

Kelet nélkül.³

Viczmándyné hozzám hozta leveledet, nem mervén azt férjének (fia miatt) mutatni; én tehát Győzőhöz küldtem. Ha jónak látod, te is írhatasz hozzá. Szállása *tán* a *Kammon* kávéház épületében van, mert a' szülei által irandó leveleket oda kéri utasíttatni; én is oda küldtem tiedet; tehát csak ezt írd a borítékra «a Kammonnál.»

Melyiteknek higgyek most már! Győző állítá, te tagadod. Egyikről sem szeretném föltenni, hogy Demanx dandarához tartoztok. Azt kell hinnem, hogy te *tán* tréfából mondhattál ilyesmit, s ő komolyan vette, vagy — a mily szétszórt — nem figyelt jól szavaidra.

Egyébiránt ő róllad előttem soha sem nyilatkozott bántólag, sőt mindenben elismerőleg tehetségedről, s a fennforgó kérdést sem ellened, csak ellenem hozta fel.

Paródiáidról sem mintegy elárúlólag szólt, csak mint ismert tényről. S kivált e téren (a satirai ért emelte ki benned) ismerte el képességedet. S nem is ő, én hoztam fel előbb az ellenem írtakat, hallván már előbb

¹ Olvashatatlan.² Olvashatatlan.

³ Ha a múlt füzetben közölt 14. sz. levél valóban 1871-ben kelt, akkor ez és a következő, mivel ugyanarra az eseményre vonatkoznak, s mivel hangjuk és hangulatuk friss érzésekre utal, szintén 1871-ben keltek, az év közepén.

Szerk.

másoktól, többi közt Andortól¹ is, kinek magad mondád, s kipurifikálni akart előttem, mondván «mennyire bánt most már, hogy ellenem, kit annyira szeretsz, becsúlsz irtad azokat.»

Kár, hogy bevallottad! Én Laukára — mert így hallám előbb — gondoltam. *Tőle* nem bántott volna, tőled, mert: csalódás — fáj. Midőn megtudtam, nem is haragudtam — csodálkoztam. Annnyival inkább, mert midőn kérdeztem tőled írójukat, nem mondtad őszintén, nyíltan, hogy te vagy, másoktól kellett megtudnom. Győző is kisebbitőleg jellemzett engemet, de ő közlé azt, többi «jellemrajzaival» együtt, velem, s hozzá: ezek nem voltak a nyilvánosságnak szánva. E két eset közt, im ez a nagy különbség.

Midőn valamely költemény parodizáltatik, ebben semmi bűn! például: Berzsenyi «Romlásnak indult magyar»-ja, a «molyette bekeccsel»; Garay «Kont»-ja a «Kóbor színésszel», vagy Virgil «Aeneisse» Blumauer által. — De te nem elégedtél meg ennyivel, a darab mellett az író is — nevét lealjasító értelemre csavarva — gúny tárgyává törekedtél tenni. Ez utóbbit — mondod — Ágai tette. *Ez* lehet valószínű, de: valónak csak biztos tudomással vehetném, miután nemcsak politikai, de pusztán szépirodalmi verseimnek («A poeta szinte pap») is nekirontasz, ebben már — nem a Borsszemjankóban jelenvén meg — a «Szemer Niki», s «számára ültetésem» nem mondható Ágaira, s e mentség «hogy politikai elvi ellenem voltál» sem hozható fel általad, miután ez, nem politikai vers. — Bár ki tudhatnálag magam előtt menteni, de nem tudlak, annyival kevésbé, mert ez utolsó paródiádról leveledben sem szólsz, magad sem tudván menthetni.

Azonban, ne véld, hogy részvétem erányodban legkisebben is csökkent volna, ép oly örömmel mint eddig fogom ezentúl is kísérni szépirodalmi pályádat. Ne hagyj abba! igen jól mondja Kölcsey egyik levelében, hogy «leginkább a' költő az, kinek keblén nyugodni lehet.» S miután politikai elved változott, s e változást benned őszintének, valónak hiszem, szerezd meg legelőbb is: Victor Hugonak Shakespeareről írt hatalmas művét (William Shakespeare von Viktor Hugo. Deutsch von A. Dietmann, Leipzig, Verlag v. E. F. Steimacher, 1864.) E műben Hugo mind ítész, mind, mint a szabadság fenkölt apostola, valóban culminál. Vigyázz, hogy a mit ő ott iróniával mond, az ő nézetének ne vedd. Aláírás nélkül.

18. Vékey Valér — Szemere Miklósnak.

Kedves Miklós bátyám! Bécs, jun. 23. Év. nélkül.²

A «poeta szinte pap» című versét én múlt évi tavaszkor vagy talán még előbb parodizáltam s ugyanakkor a Borsszemjankóhoz beküldöttem, de egy darab ideig a vers ott meg nem jelenvén azt hittem, hogy Ágai nem szándékozik Miklós bátyámat többé caricirozni s versemet félretette! Később tudomásommal legalább a vers nem jelent meg s így én arról Miklós bátyámnak nem írhattam s magamat e részben nem menthettem; sőt mai napig sem tudom, hogy e paródiám nyomtatásban megjelent volna!

¹ Payzsoss Andor, Szemere Miklós veje.

² Valószínűleg 1871-ből.

Ami azt illeti, hogy e vers nem politikai vers, s hogy itt magamat azzal miszerint politikai ellenfele voltam, nem igazolhatom, erre nézve azt válaszolom, hogy igaz ugyan miszerint e vers nem politikai vers, de az én paródiám politikai színű; én paródiámban csak a politikai költőt bántom, s az nagyon megfogható, ha mint politikai ellenfele politikai lerántására egy nagyon sikerülten parodizálható *szépirodalmi* versét felhasználtam! Különben higgye meg Miklós bátyám, hogy e műtétemenél is asztalomon csak a hideg vers-hulla volt s Miklós bátyámat öntudatosan nem fixiroztam!

Mentségemül hozhatom föl azt is, miszerint én azon időben parodizálási mániában voltam, mit az is bizonyít, hogy később meg Gyulai «Romhányi»-ját az «Üstökös»-ben gúnyoltam ki. Hogy abban a versben «Szemere Niki»-nek hívom, az csakis phisicai vonatkozással bír, és aztán «Szemeré»-t a versmérték megtartása miatt sem írhattam! Azon pontban pedig, melyben ezt írom «Lova, melyen mocsárban jár, félig csikó, félig szamar» ismét csak a politikai verselésre vonatkozott. (Ha ugyan így van az illető helyen, mert nekem a parodia nincs meg; különben *e hely ügyetlen is*, ha így van.) Egyébiránt verseim rugója a meggondolatlan könnyelműség volt!

Ha Miklós bátyám előtt ezek után tisztázva vagyok, s kételkedik szeretetem s nagyra becsülésem őszintesége felett, válasszon bárminemű próbát, én hiszem, hogy meg fogom azt állani!

Viczmándy Győző és köztem csak az a különbség, hogy ő Miklós bátyámat örökös tiszteletnyilvánításai után gúnyolta ki, míg az én tiszteletem és becsülésem a kigúnyolás után következik! Hogy én az időbeni botor irányomat még jobban jellemezzem bátyám előtt, tudomására hozom, miszerint akkor én az «kocsságot» és «ellenzékiséget» ellenmondó fogalmaknak tartottam, s iszonyú határt nem ismerő impertinens szenvedélyességgel léptem fel mindig a baloldal ellen, miről Payzsos János s továbbá atyám, kik e miatt erősen haragudtak reám, legjobban tanuszkodhatnak!

Miklós bátyám levele azon pontján, hogy eltitkoltam miszerint ama kárhuzatos paródiák írója én vagyok, azt válaszolom, hogy ugyan miféle szemmel vállalhattam volna én azt be szemtől szembe bátyámnak?! A szégyentől vagy a guta ütött volna meg, vagy pedig a ház szakadt volna rám!

Még csak azt jegyzem meg, miszerint Miklós bátyám nem taglalja kellőképp a csalódás fogalmát, mert bennem, miután én előbb ellene, most tisztelője vagyok, nem csalódhatott! — — — — —

A Viczmándy Győző¹ elleni szenvedélyes fellépésemet sajnálom, ha tudtam volna körülményesebben a dolgot, más hangú lett volna levelem, de most már a keztyű ki van dobva és én a rosszban is következetes akarok maradni!

Hogy leveleimben lakásom számát 20-ra és 22-re teszem, az csak toliba, mely izgatottságomban lelte okát. Ezennel tudatom Miklós bátyámmal, miszerint 22 szám alatt lakom, különben ha 20 szám alá czimezné is levelét, megkapnám azt, ismervén személyemet a levélhordók! — — Az ajánlott könyvet megveszem. Most rendkívül sokat olvasok a német irodalomból. Heinét egészen ismerem már.

Ezek után maradtam

tisztelő öccse
Vékey Valér.

¹ Darmay Viktor családi neve.

19. Szemere Miklós — Vékey Valérnak.

Édes Valérem!

Kelet nélkül.¹

Captiosus mentségeid megleptek! Nézzd!: «*A poeta szinte pap*» (versem) nem politikai vers ugyan; de az én ráírt paródiám politikai színű; én e paródiában, csakis a politikai költőt bántom. — A nem politikai versben, a politicust bántod? eszélyes ember okoskodása e ez? Mit mondanál egy finác okoskodására helyettem: insolentiájára, ki kenderedet elkobozván, okát követelésére, így replikázna: «igaz ugyan, hogy ez nem dohány, de kender — igen! de nekem ezt dohánynak tetszett tekinteni!»

Azonban, e műtétémnél, asztalomon csak hideg vershulla volt (t. i. azon versemet érted) nem bátyám. Köntösömön át tört döfsz belém, s aztán így szólsz: «én csak a köntöst döftem».

Mondod tovább: «az, hogy versemben költői lovamat számárnak nevezed, ismét csak politikai verselésemre vonatkozik,» — ismétlésekre, ismétlem, hogy e pusztán szépirodalmi verset szabad volt e politikai gúnyná torzítani ellenem? Nem vesszöt érdemelne-e azon szolgabíró, ki egy ártatlan embert botoztatván meg, okul ezt mondaná: nem vétkes ugyan, de joggal botoztattam meg, mert vannak bűnös rokonai. Vagy azon tanár, ki azért akasztana festett szamarat első eminense hátára, mert mostoha testvérei: rosz tanulók.

E versnél tehát már nem mentheted magadat Ágaival! Elismered, hogy egészen lied.

Politikai verseimet illetőleg pedig, nem jutott eszedbe, hogy midőn azokat számársággal bélyegzed, egyúttal saját politikai verseidet (verseimre írt paródiáidat) bölcseségnek kiáltod! Mert, ba az enyémekeket ostobaságnak mondod, azok czáfolatait: paródiáidat, természetes, hogy bölcseségnek kellett tartanod. — Nem akarom itt neked: Kossuthnak, Mednyánszky Sándor s Tótvölgyi Titusz előtt, politikai verseimről mondott ítéletét (éppen főleg politikai tartalmukat illetőleg) felhozni.

Nincs oly tett, édes öcsém, melyre okot találni nem lehessen! De az a kérdés, vajjon az okadatolás jogos, érdemes és nem szennyezi-e be az okadatoló jellemzés? Emlékezzél csak vissza Deák volt apádnak: baculus in angulo — ² pluet-szerű semmirekellő argumentálásaira! Csak egyik legközelebbit a sok közül! «Seregünk nem nevezhető magyar hadseregnek, mert — német, rác, tót, oláh is van közte!» — Róka logikája szerint tehát Magyarországot sem szabad Magyarországnak neveznünk, mert rácok, németek, oláhok, tótok is lakják. — S ha aztán az ily elvtagadó impertinentiákat hazafi fájdalommal komolyan, vagy satírával ostorozza, — számárságnak, politikai tudatlanságnak gúnyolád bennem, — amaz újdonsült politizáló bérencz zsidó legény ellenben³, mert az ellenzék ellen hetvenkedik — bölcs politikus szemedben! — Cseleji János elöttem Tiszát «számárnak», Ghyezit «Bach»-nak, Madarászt «gyémánt tolvajnak» ordította (holott jól tudta, hogy nem ő, de testvérbátyja volt), — s Kossuthot, kit egykor — mert a' remélt,

¹ Valószínűleg 1871-ből.

² A levél széle tépett, hiányzik egy szó.

³ Ágai Adolf, a Borsszem Jankó szerkesztője.

de meghiusult, olasz diversiókor főispánságot remélt kegyétől — félistennek dicsőített, most már «rossz politikusnak» gúnyolja. Tudod e mint jellemzi e «rossz politikust» a' világtörténelem egyik matadorja: Rollek? — alig pár lapot szentelvén szabadságharcunknak; annyi szereplője közül csupán az egyetlen egy Kossuthot méltatván főlemlítésre, így dicsőíti: «*Ha e nagy politikusnak tanácsára hallgat az egész ház, örökre megszilárdította volna állami hatalmát.*»

Ti, átmeneti korszak ifjú sarjai, hírből hallátok csak, hogy a' régibb ifjaknak, a' hazafi hűségén kívül, a szerénység s kor iránti kegyelet is tulajdona volt. Vörösmarty, Petőfinek, ki őt egyik költeményében lerántani törekedett, ezt válaszolta epigramjában: «Légy munkás, de — szerény, — bírónak még te kicsiny vagy» sat. Petőfi erre prózában a' szerénységet: «jezsuita erénynek» bélyegezte. Nem volt igaza! Kölcseyvel tartok: «a' magában szerényen kételkedő, közelebb áll a' tökélyhez, mint a' «csalhatatlan!» — Ti mostani fiatal írók s nem írók megannyi «csalhatatlan pápák» vagytok. A kérész egy azon napon gyermek, apa, nagyapa; — a' mostani ifjú pedig hajnalkor még tojásban ül, egy óra múlva szomjas csibe s két óra múlva már kukurékoló kakas, — ítélvén elevekről és holtakról. — Hadd érintsem leveledben a Viczmándy Győzővel ügyedet illető nagyon hibás elvedet is. Irod: «ha előbb tudat volna» sat. De most már nem változtatod meg szándéko-dat, «*mert a rosszban is következetes akarsz maradni*» — mondod. — Felette téves erkölcsi maxima, s értelmes ember lelkéhez nem méltó. Illy elvvel, ha például: vendéglői szállára térve, a' sötétben szobája helyett egy árnyékszékbe tévedvén, figyelmeztetnék, így replikázna: igen, én eltévedtem, de tévedésemben is következetes akarván maradni, ma éjjel az árnyékszékben hálóndok». — «Mit csinál fogorvos úr! — hiszen nem a romlott, de ép fogamra tette a foghúzó!» — «Mindegy! ha már rátettem, ki is húzom, mert én tévedésemben is következetes akarok maradni.» — Illy elvvel döntötte vészbe hazánkat — Deák! Ha figyelmetlenségből jobb czombodat nadrágod bal szárába dugnád, bizony csak kihúznád azt onnan! s hogy a' nem jóban makacsságot, magad se tartod helyesnek, tanúsítád azzal is, hogy az osztrák magyar őrvjögök közül, közénk szöktél. — Hogy most az vagy, minek óhajtalak, — hiszem! Az maradsz e mindvégig? erre nem mernék igennel felelni. A tömérdek gyalázatos példa, még leghűvebbeknek, legszilárdabbaknak mutatkozott tiszteltjeiről is, megingatta emberekbeni hitemet. — Mutasd meg, — de élted végéig! — hogy az élet bármi csapásai, s jövődöd bármi csábjai sem tántorítandnak meg, — s ekkor aztán talpig férfi vagy! — S ha aztán életedet, szivedet hazádnak áldozván, agg korodban becsülés, méltánylás helyett még azoktól is, kiket közel állani hittél kebledhez, gúny, piszok lesz jutalmad, — ekkor tán érezhető lesz előtted jelen levelem tartalma.

Visszatérve az előbbiekre, — miután a' «szamárság» több a' «semerre»-nél, bár tagadod, a semerre czimet se Ágaitól, de tőled látom eredettnek. Ki ama' nagyobbat követte el, az kövesse el a' kisebbet is! — Mind ennek daczára nem akarlak örökre eltaszítani magamtól, de érthető lesz előtted, miszerint arra, hogy bensőbb barátim méltó megrovása nélkül társalogsam veled, sértésed ellenében, hazafi búzgalmakat szükség előttök felmutatom. Váltsd be tehát első leveledben vallott fogadásodat — tettel, ellenezéki

lapjaink valamelyikében. Ekkor aztán pár év múlva bátran szólhatok így barátimhoz: magány sérelmemet örömet feledek, a' jó ügy melletti küzdelmeiért! —
Aláírás nélkül.

20. Darmay Győző¹ — Szemere Miklósnak.

Kedves Miklós Bátyám!

Különös az, sokszor magam is megdöbbenve gondolok reá, hogy én még mint ilyen fiatal bajusz és szakáltalan ember már is oly borzasztóan fölülmúlok kedves bátyámat legkedvesebben gyakorolt passiójában — a levél nem írás nemes mesterségében.

Két hónapja majdnem, s egyetlen levelet irtam atyámnak, szegény anyámnak és bátyaimnak egyet sem. — Mi az oka? Megfeledezés? Érzem, hogy nem. — Más, más. Oly sokat szeretnék mindig írni, lefősteni szívem, lelkem egész képét, — de akkor jut eszembe, mikor a tollat fölveszem, hogy arra kevés egy pár sor, s tán képes sem vagyok — a néhány sorba tehát a *lényegnek* csupán csontvázát volnék képes beleszorítani, azt tenni pedig nekem igen nehezen, rosszul esik. — S így van, hogy nem írok semmit, mondják, hogy szívtelen vagyok, de én csak négy szemkört szeretek beszélni, ott kimondom mit érzek lassan lassan, ahogy jön a hanggal és taktussal; vagy versben egy-két jelben, képlet által — de levélben nem, ez ha egész abstract üres, ha egészen subjectiv akkor igen unalmas s őszinte, hogy ne mondjam együgyű. Legalább nálam, a ki ritkán vagyok humoristicus hangulathban — de rendszeren okkal vagy ok nélkül nyugtalan és elégedetlen vagyok. Nem látom a vulkánokat, de érzem, hogy fölöttök tánczolgok. Bánt ez, bánt az és semmi se bánt. Kimerülök és semmit sem csináltam. Minden kicsiségben megakad a szemem, látok mindent, a mi gyötörhet — s úgy tetszik, mintha alunnám, mintha semmi sem hatott volna meg. Skeptikus vagyok, saját vergődésemet latba vetem, ledorongolom — aztán el kezdek sentimentalizálni, majdnem sírni mint egy vén banya, akit a kis gyerekek felfriccskáltak. — Kezdem érezni, hogy nevetséges vagyok magamnak, és ez a nevetségességérzet igen terhes. De hagyjuk ezt, édes *Miklós* bátyámat bizonynyára untatja az ily gyermekes áradozás, — mi tán csak kiskorúságomról tesz akaratom ellenére tanúságot. Szamárság az egész, valamint minden, amit csak az ember a fejébe vesz, hogy a falnak repüljön vele, mint a cserebogár.

Pesti életéről mit mondjak? Beszéljek-e barátaimról, céljaink és eredményeinkről? Irjak-e egy mozsárba tört idillt, satirát, tankölteményt, balladát, komédiát és regét?! Magam sorsáról írjam, hogy tele van a gyomrom és a dívánon gondolkozom a világ felett, mely körülöttem dolgozik, fal és alszik, felettem a palotákban pedig isten tudja, mit csinál? Ez a mai nap, hát a holnap? Hagyjuk ezt, én nem vagyok cseptüevő, sem bábútánczoltató, sem bolond. Barátaim vannak, itt? Igen a szívben. — Endrődy Sándor elment haza levegőt szívni; Benedek Aladár (amint hallom, három napig nem láttam) a városerdei fák alatt szívja a friss levegőt —

¹ Családi neve Viczmándy Győző. Szemere M. buzdította a tanulásra, írásra, költészetre.

éjjel. — De ez mese lesz, legalább én nem hiszem, akik mondják túlozzák csupa emberbaráti részvétből — vagy, hogy nevéssenek rajta, mert igen kitűnő genrekép. — Aztán ez és az efféle rendes napi dolog, — csak megszokja az ember egyszer. — Óh azok a mi roppant irodalmi működéseink mennyi harcias diadal a slendriánizmus ellen a világ előtt, mily dicsőség mily babérok, csak egy a baj, hogy közöttünk igen soknak enni nem adnak — eleget, s nem bánják akár cigánykereket hányunk, megtapsolnak csak — hadd törjük ki a nyakunkat. Szörnyű látni a magyar irodalmi viszonyok nyomorúságát, kasznárnak lenni még lehet pénz és becsület nélkül, de írónak sem ez sem az. Kedves Miklós bátyám ebből láthatja, hogy én nekem nem való írónak lenni, azért én nem is leszek poéta húsz esztendő múlva, azt fogadom — (mint nem az Szelestey és Taly) — kikötve azt az egyet, hogy nem lehetek azzá.

Mezei Ernővel¹ igen sokszor találkozom, eszes fiú s említette, hogy édes Miklós bátyám elküldi a *Szemere B. cikk* egyéb részleteit — nagyon köszönöm. Mi a Sz. B. versét illeti, kettő van nálam, (amit Miklós bátyámtól ajándékba kaptam) — az egyiket már kiadtam. Vékey Valérnak még nem irtam, de írok — *bizonyosan*, — Csernátonival az utcán találkoztam, a verset megkapta, azt mondja, hogy jó volt, de nem közérdekű... na lehet mamának öröme, jobb lenne, ha azt hinné, hogy csak tréfa volt és be sem küldtük, nemde? Úgy is egyremegy. A képlárlatot illetőleg — mea culpa — apám nem küldött e hónapra pénzt, a levegőből élek (kivéve, hogy már írni fogok haza) — az öt forintot elköltöttem, de én hiszem, hogy nem fogom elfeledni kötelességemet. Édes Miklós bátyám megengedi, hogy kérjem, ha lehet, írjon nekem levelet és pedig hosszút, falún talán lehet.

Kézcsókomat átadni kérve maradtam

Pest, 1871. jún. 10.

Kámon kávéház.

Szerető öccse

Gyöző.

21. Darmay Győző — Szemere Miklósnak.

Édes Miklós bátyám!

Eperjes 872 jul. 26.

Annyi sok dolog történt azóta a nap alatt, mióta én kedves Miklós bátyámat nem láttam, hogy eszem ágában sincs most azon merész gondolat, hogy levelemben mindent részletesen érintsek. Csak röviden. — Először Deák elleni fölléptetése kedves Miklós bátyámnak az én lelkem szent meggyőződése szerint annyit jelentett, mint egy politikai nagy következetesség régi megérdemelt kitüntése egy politikai nagy mult ellenében.

Másodszor Szász Károly levele² egy szög, mely kibujt az álérzelmek zsákjain, ő nem nemesen támad, nem kapacitál, de formálisan úgy lép föl, mint martalócz; — szebb satiricus, vagy inkább ironicus verset mint a *Válasz* e személyes merénylet ellen, — hirtelen nem emlékszem, hogy olvastam volna valahol. Irónia, melancholia, ódai gyors rüppenés, — comicum, s a nemes hang lelkes kitörése gyönyörűen váltakoznak benne. Kedves

¹ Mezei Ernő, hírlapíró, később függetlenségi párti képviselő.

² Szász K. egy tréfás versében dorgálta Szemere Miklóst, hogy Deák ellen jelöltséget vállalt.

Miklós bátyám, kívánom igaz lelkemből, hogy mielőbb támadjon még egy pár Szász-féle szúnyog, mert az ő csipéseitek kimondhatlan sok hasznot hajtának az irodalomnak, a mennyiben úgy látszik édes bátyám ilyenkor még nem az «a régi röst szellemű ember», a kinek magát verseiben mondja, de ellenkezőleg. Körülményeimet illetőleg nem untatom bátyámat, mégis egyet mást ha tudni óhajtana, éppen most irtam anyámnak levelet s ő bizonyára közli azt bátyámmal. Isten áldja meg édes, szeretett Miklós bátyámat.

Győző.

Lakásom: Kaproncza. u. p. Raszlavicz. (Eperjes.)

22. Édes Albert¹ levele Szemere Miklóshoz.

Szemere Miklóshoz 1872. August. 12. Tiszatarján.

Kedves Miklósom! hát hajba elegyedtél?
S a Szász viadalban bottal verekedtél,
S elébb verssel majd prózában
Vájtatok egymás hajában.

Szásznak hős Szemerét kár volt megbántani
Kár! neked a tréfát boszúig hajtani,
Bár a költőnek világa
«Cuncta licent» szabadsága.

Magyar vér szokása pörölni, osztozni;
Költői mulatság öklözni pofozni,
Játszani muzáknak egymással,
Vadmacska karmolászással.

Ne izélj Miklóskám! tudjuk, hogy vitéz vagy,
Lángoló vérrrel birsz, költői tízed nagy.
Egy szál Szászszal sikra szálni,
Mégsem kén így inzurgálni.

Hogy legyezőjével muzádhhoz legyinte
Az övé, ki szintűgy jeles költő, mint te,
Bár adott is némi okot,
Nem érdemelt oly nagy pofot.

De hisz csak azért csikorgatál agyart,
Hogy betöltsd a jelszót: ne bántsd Szász a magyart!
Hogy Tuhutum faj vagy, akit
Nemo impune lacessit.

Táncrea toborzottak miként Katót azok,
A bálon banzsalgó pesti nagy balf...k.
Megtudta aztán Szász erre,
Hogy milyen kuruc Szemere.

Csipke bokorból vett verssel megmutattad,
Hogy a Pindus is már lángban van miattad.
Tudd meg Szász! tollad hegyivel,
Ne próbálkozz Szemerével.

¹ Édes Albert ref. lelkész. Verseit kéziratban hagyta hátra.

En is aggódással küldöm e levelem,
Nehogy mord kedvedben kurucul bánj velem.
Tudom, hogy borsót a falra
Hiában hánytam rád balra.

Sebaj! mindnyájunknak páros az oldala,
Mint az országháznak jobb jobja, s bal bala;
Sebaj! a haza ne féljen!
Csak jobb és bal érte éljen!

Kedves Miklósom!

Szeretőd
Édes Albert.

23. Szemere Miklós levele Vutkovics Sándorhoz.¹

Igen tisztelt tanár úr!

Kelet nélkül.*

Bizony egész a büinig röst levelező vagyok én; töredelmes szívvel vagyok ezt kéntelen bevallani, — így egyszersmind szíves bocsánatát is remélve elanyira késő válaszom miatt.

Életirásomat küldjem? nem méltó az a leírásra! — prózai, száraz, mint emberczimborám nagyobb részéé. Azonban utasítom tisztelt kegyedet a Szász Károly által írottra; megjelent a Vasárnapi Ujságban 1869-ben — ha jól emlékszem, május vagy júniusban. Az eléggé kielégítő, azon egy téves adatot kivéve (nem tudom honnan vehette Károly poeta collegám) hogy: «Kazinczy Ferencz által búzdíttattam volna az írói pályára». Nem búzdított s nem is lehetett azt tennie, miután tíz évvel előbb halt el föllépésem előtt s általa életében (közül lakott hozzám) másnak mint szenvedélyes vadásznak ismerve nem is voltam. Kazinczy Gábert is föllemlíti Szász; ez is ép oly valótlan! Búzdítóm egyedül az öreg Szemere Pál rokonom volt. — Ennyit a Szász Károly által írt közlés helyreigazításául, a többi része, mint mondván, kielégítő; mindannak daczára, hogy bíráló része dióhéjba szorított, nem tüzetes.

A levél itt megszakad.

24. Darmay Győző — Szemere Miklósnak.

Töredékes levél. Eleje hiányzik.

Kelet nélkül.*

— — — Van az, hogy oly valóságos dühhel és *furcsa hangú* modorban támadnak meg némelyek s pedig ugyanazok, kik (Vadnay, ifj. Ábrányi Kornél) például egy Hajgató Sándorról (Zalamegyei rektorpoeta, rengeteg sok rigmust írt s kiadta) egész tiszteletteljes jó akaratú elismeréssel írnak. Miért? Egyedül azért, hogy a mi magyar közönségünk (az ostobaság maga!) a bírálólatot szösz szerint véve és olvasva, azon meggyőződésre jusson, hogy az egy pártolásra érdemes középszerűség, míg emez bizonyos jó tulajdonsággal bíró

¹ Vutkovics Sándor életrajzi adatokat kért Szemerétől Magyar írók Albuma c. munkája számára.

² Valószínűleg 1872-ből.

³ Darmay verskötetete, amelyről a levél szól, 1872-ben jelent meg — ez az időpont meghatározza a levél keltét: 1872, valószínűleg az év második fele.

Szerk.

(talán?), de tökéletlen valaki, akit pártolni pártoljon az, a kinek tetszik. E materiális szempont dönt először; másodszer meg a félelem, nehogy könyvem¹ elterjedése általa megénekelt Szana, Vadnay, Gyulay is a közönség mulatság tárgyává váljék. Én tudtam ezt előre. De ha még egyszer kiadnám könyvemet, még egyszer úgy tennék. A kritikusi elfogulatlanság álczája alá rejtőzött eme bosszankodás, düh és féltékenység, engem szerfölött mulattat furcsaságaiban s érzem, hogy ha semmi, e támadások tökéletesen elég eszközök arra, hogy bennem a talán különben is lustaságra hajlandó életerőt fel-frissítsék. — Egész passzióval kezdek majd az új munkához, megjött az étvágyam, mint annak a gyerekeknek, akit jól elvernek. Szinte szerezném magamat kissé még jobban elveretni, mert érzem, hogy akkor még jobb étvágyam volna. — No de talán majd teljesíti ez óhajításomat valamely lap p. o. a Hon, vagy a Szana «Petőfi társ.» lapja. Hát az Egyetértés még nem irt, vagy a Debreczen, vagy Timkó?² Ma jobban vagyok, de oly gyöngye, mint a légy, hát édes Miklós bácsi hogy van? Tisztelő öccse

Győző.

25. Darmay Győző — Szemere Miklósnak.

Szüreti előhangok.

Szemere Miklósnak.

Most olvasom — szomorú hír! —
Tokaj mellékéről:
Jég csípte el a bokrétát
Bachus süvegéről,
S egreslombot tűzött fel az
Aranyfürt helyére;
Hej rossz évnek virradunk meg
G, ászos szüretére.

Összejön az atyafiság
Alig kettő három
Körbe ülnek a hegyoldal
Tenger nagy határon.
Dal zeng ... s mindenkinek, mintha
Folyna orra vére;
Veréb is száll s nem kacsingat
Dús góhér tövére.

Csüggedt «Sylén járja tánczát
A taposó kádban»
Savanyú forrás ered meg
Lába bús nyomában.
És a «pajkos játszi Faunok
S satyrok csoportja»
Ősz borágak koszorúit
Szomorúan hordja.

És a költő, aki eddig
Vig dalát dalolta;
És a hegyek fütemiléje
Volt sok évek óta
Karczos humort önt agg keble
Édes humorára;
S keserűség, csipősség ül
Repülő tollára.

Vig öröme? Fájdalomra,
Bús kacajra válik; —
S hangja elhat ép a nagyság
Büszke csarnokáig
S ki volt szelid pásztortüze
Borongó éjjelnek,
Most, hogy már már hajnalodnék
Villámhordó felleg.

Szomorú év, savanyú bor
Legyetek köszöntve!
Az örömnök habját, szesztől
Bővebb árban öntve.
Hadd forrjon, mint olvadó méz
A költő epéje;
Dalljon így míg így dalolhat
A szerencse még mosolyoghat
Máskor is feléje

Darmay Viktor

Közlő: PERÉNYI JÓZSEF.

¹ *Felhők és csillagok.* Budapest. é. n.

² Az Abauj-Kassai Közlöny szerkesztője.